

KELLEY EĞİLİMİ AÇISINDAN ATATÜRKÇÜLÜK

Yaşar KAYA

I — İDRAK VE KELLEY EĞİLİMİ

Sosyal psikologlar, nesnelere ve insanlarla olan tecrübelerimizde işleyen mekanizmaların, olaylar ve fikirler hakkındaki yaşantılarımızda da mevcut olduğunu belirtmektedirler. Yine onlara göre, herhangi bir konuda yorumda bulunmak için bütün bilgileri toplamak titizliğini fertler her zaman göstermezler. Birtakım vakıalarla karşılaştıklarında, hemen bunları mânâlı bir bütün halinde organize ederek idrak ederler. Bu durum her zaman sabırsız ve peşin hükümlü bir ferdin hususiyeti değil, insan zihninin özelliğidir. Zira, idrak ve zihin sahası, tabii halinde, mânâlı ve organize olmuş durumdadır. Bu sebeple, hiç kimse idrak edilebilecek durumda bulunan her şeyi idrak etmez. Ferdin zihni bütün uyarıcıları eşit surette alan, tarafsız bir organizasyon değildir. Organize bir idrakte üzerinde durulan şeyler genellikle, idrak eden ferdin o andaki maksadına hizmet ederler¹.

Ferdin idraki «... aynı zamanda 'yüksek seviyedeki kognitif organizasyonların —inançlar, sosyal idealler, ahlâki telâkkiler ve kültürel atıf sisteminin— de bir fonksiyonudur.»² Dolayısıyla «tarafsız olgu' diye bir şey yoktur. Bizim elde ettiğimiz veriler, herkesin aynı şekilde idrak etmesi ve bilmesini neticelendirecek bir mantığa sahip değildir. Bunlar ancak idrak eden ferdin ihtiyaçları, heyecanları, şahsiyeti, daha önce teşekkül etmiş kognitif örneklerine göre idrak ve tefsir edilir.»³ Ayrıca

(1) Krech, D. - Crutchfield, R.S.; Sosyal Psikoloji, (Çev: Erol Güngör), İstanbul 1980, Sh: 109 - 111.

(2) Aynı eser, Sh: 115.

(3) Aynı eser, Sh. 117.

biliyoruz ki, idrak etmek üzere seçilen şey sadece bizim fizyolojik idrak cihazımızın bir fonksiyonu değil, kısmen de kültürümüzün renk ve şekil verdiği bir idrak cihazının eseridir⁴.

İdrak organizasyonu statik bir durum arz etmez. Aksine değişmesi mümkündür. Ferdin bulunduğu durumlardaki değişmeye, yani öğrenmeye ve fizyolojik durumdaki değişmelere (unutma... gibi) bağlı olarak kognitif yapılar da sürekli değişirler.

Kognitif yapılarda değişmeye sebep olabilecek yeni bir idrakin, bunu gerçekleştirebilmesi; değişmeye uğrayacak sistemin basit veya mürekkep olmasına, dengeli veya dengesiz olmasına, sistemin unsurları arasında uyum veya uyumsuzluk halinin mevcudiyetine, yine sistemin unsurları arasında karşılıklı bağlılık ve bütünleşme nisbetine bağlıdır⁵.

Yeni idraklerin başarılı bir şekilde kognisyona alınmasında zihni kabiliyetin rolü büyüktür ve başarının zihni kabiliyetin seviyesi ile yakından ilgisi vardır. Zihni kabiliyetin yüksekliği nisbetinde, kognitif sistemin yeniden düzenlenmesi daha kolay ve başarılıdır. Potansiyel zeka seviyeleri düşük fertler bir şeyi idrak ederken iki eğilim gösterirler: İki zıt kutuptan birine tam teslimiyet ve esnekliğe karşı katılığı tercih etmek. Şu halde, «... potansiyel zekâ seviyeleri düşük fertlerin nüanslı bir idrak sistemine sahip olmadıklarını söyleyebiliriz.»⁶

Normal zekalı fertlerin de başka fertleri ve olayları idrak ederken üç değişik eğilim gösterdiğini ifade edebiliriz. Halo eğilimi, Stereotipler (basmakalıp inançlar) ve Kelley eğilimi. Bizim üzerinde duracağımız konu Kelley eğilimidir. Ancak konuyu daha iyi ve bütünüyle kavrayabilmek için diğer eğilimleri de kısaca tanımak faydalı olacaktır.

Halo eğilimi «... vasıfların ayrıntılarını bir tarafa bırakarak, idrak ettiğimiz ferdi veya olayı, yahut müesseseyi bütün vasıfları bakımından yuvarlaklaştırma»⁷ olarak tanımlanabilir.

Stereotiplerin idrak vetiresi üzerindeki tesirleri de parça bütün münasebetlerinin diğer bir halidir. Stereotipler ırkı, etnik, yaş, cinsiyet, sosyal sınıf gibi içtimai gruplara dair edinilmiş kısmen basit kognisyonlardır. Bu basit kognisyonlar ferdin idrak anında, mensup olduğu grubu karakterize eden vasıfları şahsa izafe etmesine yol açar. Sosyal

(4) Aynı eser, Sh. 115.

(5) Bilgiseven, A.K.; Sosyal Psikoloji Ders Notları (Teksir), Sh. 41.

(6) Bilgiseven, A.K.; a.g.e., Sh. 51.

(7) Bilgiseven, A.K.; a.g.y., Sh. 52.

gruplar hakkındaki bu inançlar, gruba mensup fertlerde mevcut farkları görmesini çoğu zaman engeller⁸.

Normal zekâlı fertlerin maruz kaldıkları bir diğer eğilim de Kelley' in ortaya koyduğu 'zımnî şahsiyet nazariyesi'dir. Buna göre; «bir ferдин diğer şahısları idrak etme tarzı, şahsiyetinin nasıl teşekkül ettiği, ne şekilde organize olduğu, yani hangi vasıfların diğer hangi vasıflarla bir arada bulunduğu dair inancının tesiri altındadır.»⁹ Böylece, insanlar bütün fertlerde belli vasıfların biraraya gelmesi ile belli şahsiyetlerin teşekkül ettiği inancına sahiptirler. Meselâ; tembel ve hilekâr olduğunu öğrendiğimiz bir tüccarın aynı zamanda mutlaka vergi kaçırdığına inanmak gibi. Bu manada hepimizin, kendine has bir zımnî şahsiyet nazariyesi var demektir. Bu nazariyelerimiz çoğu zaman yanlış olabilir.

II — ATATÜRKÇÜLÜK

Biz burada Atatürk'çülüğü Kelley eğilimi açısından tahlil etmeye ve bu arada mümkün olduğunca da, doğruya yaklaşabilmek için bizzat Atatürk'ün davranış ve uygulamalarına değineceğiz. Bunu yaparken Atatürk ilke ve İnkılâplarını esas alacağız. Bu noktada, neden doğrudan ilke ve inkılâpları esas aldığımız sorulabilir. Atatürkçülüğün Kelley eğilimi açısından tahlilini yaparken bizzat O'nun ilke ve inkılâplarını esas almamızın iki temel sebebi vardır.

Evvelâ, bizim neslin büyük bir şanssızlığına işaret etmek gerekiyor. Görünen o ki, bizzat Atatürk'ün çevresinde yaşamış tarihi şahsiyetler bile, onu farklı şekillerde yorumlamaktadır. Yazılıp, söylenenlere bakılırsa, bu şahsiyetler dahi her konuda hemfikir değildir. Böylece herbiri Atatürk'ü kendi dünya görüşü doğrultusunda önder ilan etmiştir. Bu durum da Kelley'in zımnî şahsiyet nazariyesini destekler mahiyettedir ve aynı zamanda biz, Atatürk'ü tanımakta çok önemli bir kaynaktan yeterince faydalanmakta zorlanacağız demektir.

Doğrudan Atatürk ilke ve inkılâplarını ele almamızın sebebi bu tutumun daha doğru olacağına olan inancımızdır. Hepimiz biliyoruz ki, Atatürk hedeflerini akılcı bir şekilde tesbit ettikten sonra mutlaka neticeye ulaştıran insandır. Bu hususiyeti veri olarak alındığında da onu tanımakta ve tahlil etmekte en doğru yolun bizzat kendi eserine müracaat etmek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Atatürk'ün başladığı noktaya tekrar döndüğü teşebbüsleri (Güneş

(8) (9) Krech, Crutchfield, Ballachey; Cemiyet İçinde Fert, (Çev: M. Turhan) İstanbul 1983, Sh. 85 - 86.

dil teorisi, ezan ve Kuran'ın Türkçe okunması... gibi) de olmuştur. Bütün bu dönüşlerin sebebi sosyal ve kültürel icaplardır. Hemen burada, Atatürk'ün en büyük özelliği olan (Atatürkçü bakış açısının da en bariz özelliği olması lazım gelen) bir hususu da belirtelim: Atatürk, hiçbir zaman toplumun sosyal ve kültürel değerlerinin özüne zarar verecek bir hareketi devam ettirmemiştir. Ne zaman böyle bir hareketi tecrübe etse gerçeğe dönmüştür. Her şeyi milletin daha iyiye, daha güzele ulaşması için yapan bu büyük liderin böyle istisnai dönüşleri de vardır. Fakat bu dönüşlerde nihayet birer neticedir. Çünkü O, bir insanın memlekete, millete faydalı bir iş yaparken gözden uzak bulunduramayacağı düstürün, milletin hakiki temayülü olduğuna inanmaktadır.

Atatürk'ün yukarıda söz konusu ettiğimiz özelliği, onun büyük bir Türk milliyetçisi olduğu kadar, bir sistem adamı olmaktan çok pragmatist olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten onu tanıyanlar bu özelliğini belirtmektedirler. Yakın mesai arkadaşı Celal Bayar Atatürk'ü şöyle anlatıyor:

«Atatürk, temel tefekküründe dünyanın değil, memleketinin sorunlarını çözmeye çalışıyordu. Onun için herşeyi ülkesi açısından incelemiş, değerlendirmiş, uygulama elverişliliklerini gözden geçirmiştir. Hangi sistemde kendi gayesine yarar fikir bulmuşsa, onu alıp kullanmakta tereddüt etmemiştir. Onun için önemli olan 'sistem' değil, kuvvetli ve kudretli bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti ortaya koymaktır.»¹⁰

Bu sözlerde Atatürk'ün giriştiği inkılapların ve bazen de geri dönüşlerin mantığını yakalamak mümkündür: «Atatürk sistem peşinde değil, Türk milletinin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasını sağlamak peşindeydi. Bunun için ne gerektilse onu yapmıştır.»¹¹ Nitekim, Afet İnan da aynı hususiyetini belirtir¹² Çünkü doktrin bir inancın, bir siyasî, iktisadi ve felsefi sistemin değişmez yapıda bütünüyle uygulanışını gerektirir. Halbuki Atatürk bir uygulamacı, bir asker, bir siyasî liderdir. Böyle olunca da O'nu iyi tanımanın ilk şartı, uygulamalarına bakmak ve hatta oradan ilkelerine uzanmak, ilkelerinin anlam ve muhtevasını da davranışlarından ve sözlerinden çıkarmak gerekmektedir.

Şimdi, belirttiğimiz bütün hususları daha etraflıca görebilmek için 'Atatürk ilkeleri' ne geçebiliriz. Yalnız, ilkelere geçmeden evvel uydu-

(10) Bayar, C.; Atatürk'ün Metodolojisi ve Günümüz, (Der: İ. Bozdağ), İstanbul 1978, Sh. 22.

(11) Bayar, C.; a.g.e.; Sh. 96.

(12) İnan, A.; Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı, Ankara, 1972, Sh. 192.

ğumuz bazı kayıt ve sınırlamaları belirtmek gerekecektir. Atatürk ilkeleri bizi daha çok Kelley eğilimi açısından sosyo-psikolojik yönüyle ilgilendirdiği için, bir yığın tarihi malûmata boğulmayacağız. Bir diğer kayıta, bazı ilkeler üzerinde daha çok durulması gereğidir. Çünkü, Atatürk ilkeleri üzerinde yapılan farklı yorumlar bazı ilkeler üzerinde daha çok yoğunlaşmaktadır. Sadece önsöz mahiyetinde olmak kaydı ile belirtelim ki, sözkonusu ilkeler üzerinde yoğunlaşan farklı yorumların sebebi, kafamızdaki zımnî şahsiyet nazariyesi (Kelley eğilimi) veya kasıtlı zorlamadır. Zorlamak diyoruz, çünkü, ilkeleri tek tek ele aldığımızda göreceğiz ki, bu ilkelerin gerçekte hangi sebep ve hangi manada ortaya atıldığı bizzat Atatürk tarafından ortaya konulmuştur. O halde, Atatürkçülüğü —ve tabii ilkelerini— gerçek mânâsı ile anlamak istiyorsak, bu konudaki sözleri ve uygulamalarına bakmak yeterlidir. Bizim yapacağımız ise, ilkeler hakkındaki farklı görüşlerde zımnî şahsiyet nazariyesinin ve hatta, idrak yanılmalarına sebep olan basmakalıp (stereotip) inançların payını ortaya koymaktır. Görüleceği gibi, zımnî şahsiyet nazariyesine bir de stereotip inançları ilave ettik. Bu iki tip eğilim birbirine özellik itibarıyla çok yakın olmakla birlikte ileride göreceğiz ki, Atatürkçülük tartışmasında bu iki eğilim bir arada bulunabilmekte ve çoğu içiçe girmiş vaziyettedir.

III — ATATÜRK İLKELERİ

Atatürk ilkelerini klasik şekli ile altı ilke halinde ele alacağız. Bu altı ilke ilk defa, Cumhuriyet Halk Fırkasının 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan, ikinci büyük kongresine sunulan ilk parti programında toplu olarak yer almıştır. Bunlar; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Lâiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılıktır. Daha sonra bu altı ilke 1937 Anayasasında yer almış, böylece, Atatürkçülüğün mânâ ve mahiyeti anayasa metni haline gelmiştir.

Atatürk ilkelerini, toplu halde ilk defa yer aldığı parti programındaki sıralamasına uygun olarak ele alabiliriz.

1 — CUMHURİYETÇİLİK :

Bir devlet rejimi olarak cumhuriyet; herşeyden evvel, devletin başlıca anayasa organlarının, veraset esasına istinat etmeyen usullere göre kurulduğu rejime denilmektedir. Vatandaşlar arasında eşitlik esasına göre, eşit durumda bulunan bütün vatandaşlar arasından en kabiliyetli, dirayetli ve muktedir olanların memleket idaresini ele almaları cumhu-

riyet rejiminin tabii bir neticesi olarak kabul edilmiştir. «Yani cumhuriyet mevcut olan yerde devletin bütün organları seçim esasına göre kurulur ve seçim esasına göre halk tarafından ihdas olunan bütün bu organlar yine halkın veya mümessillerinin murakebesine tâbidirler.»¹³

Bizde de, 1924 tarihli anayasamız, birinci maddesinde «Türkiye devleti bir cumhuriyettir.» demekle cumhuriyeti bir devlet şekli olarak kabul etmiştir. Yani bu tarihten itibaren, Cumhurbaşkanının ve siyasi iktidarı elinde bulunduranların bu mevkilere ırsi bir hak gereğince (babadan oğula) değil, fakat seçim usulleri gereğince gelmeleri şart kılınmıştır. Hatta, bunların sadece seçimle işbaşına gelmiş olmaları dahi kâfi kabul edilmemiş, belirli bir süre için seçilmeleri esasını benimsemiştir.

Kanun koyucu (T.B.M.M.) devlet ve hükümet şeklinin cumhuriyet kalmasını sağlamak için 1924 tarihli anayasanın 102. maddesinde «... işbu kanunun şekli devletin cumhuriyet olduğuna dair olan birinci maddesinin tâdil ve tagyiri hiçbir suretle teklif dahi edilemez» demiştir¹⁴.

Atatürk, cumhuriyet rejimi ile halkın kendi iradesi ile kendisini idare etmesini, hür ve demokratik sistemin ilk adımı olarak görmüş ve benimsemiş olduğunu açıklamıştır:

«Cumhuriyet rejimi demek demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır...»

«Türk Milleti, en eski tarihlerde, meşhur kurultaylarıyla, bu kurultaylarda devlet reislerini intihap etmeleriyle demokrasi fikrine ne kadar merbut olduklarını göstermişlerdir.»¹⁵

Atatürk, dünyanın birçok yerinde monarşik idareler yıkılırken Türk Milletinin bir şahsın veya bir ailenin iradesi altında yönetilmesini bir zül olarak görmüş ve ilk fırsatta böyle bir rejimin (cumhuriyetin) kurulması için çalışmalara başlamıştır. O'na göre, cumhuriyet ve demokrasi Türk Milletine söz hakkı ve hürriyeti vermek ve onu milletler ailesi içinde en şerefli yere oturtmak için şarttır. Kısaca cumhuriyeti, «demokrasi prensibinin en asri ve mantıki tatbikini temin eden hükümet şekli» olarak görmektedir.

Atatürk ilkeleri arasında cumhuriyet rejiminin milli egemenlik ülkesünü en iyi ve en sağlam bir şekilde temsil eden ve uygulanan bir rejim olduğu anlamında yorumlanmaktadır. Cumhuriyet rejiminin ve

(13) Arsel, İ.; Türk Anayasa Hukuku, Ankara 1959, Sh. 109.

(14) Arsel, İ.; a.g.e., Sh. 110.

(15) İnan, A.; M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, İstanbul 1971, Sh. 69.

onun demokratik esaslarının her tehlikeye karşı korunması esasını gütmektedir. Cumhuriyet halka dayanır, ve halk için yaşar.

Atatürk, Milli Mücadele kazanıldıktan ve Ankara Hükümeti memleketin kaderine tamamen hakim olduktan sonra, biran önce cumhuriyeti kurmak için zaman ve fırsat kollamıştır. Büyük Millet Meclisinde ve bilhassa İstanbul basınında cumhuriyete muhaliflerin çok olması yüzünden meseleyi bir oldu - bittiye getirerek halletmek yolunu seçmiştir. İ. İnönü, cumhuriyetin ilânını şöyle anlatmaktadır:

«O akşam Atatürk bizi Çankaya'ya çağırmişti. Yemeği birlikte yedik. Misafirler giderken Atatürk bana kalmamı söyledi. Masa başına geçtik. Evvela Teşkilatı Esasiye Kanununun metnini görüştük. Her madde üzerinde eskisi ile yenisi arasında mukayeseler yapıyorduk. Atatürk neticeyi dikte ediyordu. Ben yazıyordum. Bu suretle tamamlandıktan sonra bütün metni bir kere baştan aşağı okudum... Ertesi sabah metni bir kere daha gözden geçirdik ve beraberce Meclise gittik. Oldu, bitti...»¹⁶

2 — MİLLİYETÇİLİK :

'Atatürkçülük' veya 'Kemalizm' olarak da adlandırılan Atatürk düşüncesinin temeli Türk Milliyetçiliğidir. Atatürk, daha ilk gençlik yıllarında benimsemiş olduğu milliyetçiliği bütün ömrü boyunca muhafaza etmiş ve Türkiye Cumhuriyetini cumhuriyetçilik ve lâiklik prensipleri ile birlikte bu esas üzerine kurmuştur. Bu milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyetinin bağımsızlığını korumayı ve aynı zamanda Türk toplumunu modernleştirmeyi esas almıştır.

Atatürk Türkiye'sinde milliyetçilik rejimin temeli sayılıyordu¹⁷. Bilhassa Ziya Gökalp'in ölümüne kadar, Türk milliyetçiliği (Türkçülük) tek fikir olarak devlete hakimdi. Bu tarihten sonradır ki, Gökalp'in dine, tarihe, gelenek ve göreneklere dayandığı milliyetçiliği, yerini akılcı, materyalist ve son derece lâik bir milliyetçilik aldı. Gökalp'in lâikliği, aslında müslümanlığı Türk hayat tarzına uydurmak ve dini müesseseleri - halifelik de dahil olmak üzere - bu bakımdan yorumlamak amacını güdüyordu¹⁸.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı akla, müsbet ilme dayanan, Türk

(16) İpekçi, A.; İnönü Atatürk'ü Anlatıyor, Sh. 19.

(17) Karpat, K.; Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul 1967, Sh. 48.

(18) Karpat, K.; a.g.e., Sh. 49.

Milletinin bütün fertlerini kaderde, tasada ve kıvançta ortak yapmak isteyen özcü, ilerici ve inkılâpçı milliyetçiliktir¹⁹. Gerçi Atatürk, Türk ırkının bazı üstün vasıfları olduğunu bilen ve bunu bizzat kendi sözleri ile ortaya koymaktan çekinmeyen bir liderdir. Cumhuriyetten sonra bir gençlik grubuna hitap ederken «Biz ne faşist ve ne de bolşevikiz. Ancak bizim milliyetçiliğimiz başka milletleri küçük görmez ve onların milliyetperverliklerine de hürmet duyar» demiştir.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışını daha iyi ve doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için O'nun 'milliyet' ve 'milliyetçilik' kavramlarından ne anladığına bakmak gerekmektedir.

Atatürk milliyeti şöyle tarif etmektedir:

«Bir milletin diğer milletlere nisbetle tabii veya müktesep hususi karakterler sahibi olması, diğer milletlerden farklı bir uzviyet teşkil etmesi, ekseriye onlardan ayrı olarak onlara muvazi inkişafa sai bulunması keyfiyetine milliyet denir.»²⁰

Türk milliyetçiliğini ise;

«... terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde, bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimai heyetinin hususi seciyelerini ve başlıbaşına müstakil hüviyetini mahfuz tutmaktır.»²¹

şeklinde ifade etmektedir. Atatürk'ün ortaya koymuş olduğu milliyet ve milliyetçilik anlayışı Cumhuriyet tarihinde yapılmış olan bütün anayasalarda yerini almıştır.

Görüldüğü gibi, Atatürk milliyetçilik anlayışını dil, tarih ve soy birliği esasına dayandırmıştır.

Atatürk, dünyadaki bütün Türklerin bir bayrak altında toplanması ülküsü demek olan Turancılığa karşıdır. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında yaşamak mecburiyetinde kalan Türklerin dil, kültür ve hürriyet meseleleri ile, hatta, istiklâlleri ile ilgilenmeyi milliyetçilik anlayışının esaslarından biri saymaktadır. Bu cümleden olmak üzere verilecek en güzel misâl, Hatay'ın bağımsız bir devlet olması ve daha sonra Türkiye'ye iltihak etmesidir. Atatürk Hatay meselesi ile o kadar yakından ilgilenmiştir ki, bazı batılı devletler, Türklerin yeniden fetihlere çıkmak hazırlıkları yaptıklarından korkmuşlar ve gizli - açık diplomatik temaslarla bu tehlikenin mevcut olup olmadığını araştırmak ihtiya-

(19) Karaca, K.; Milliyetçi Türkiye, Sh. 22.

(20) İnan, Afet; M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Sh. 58.

(21) İnan, A.; a.g.e., Sh. 59.

cını duymuşlardır. Ancak, Atatürk Hatay meselesinin, Türkiye Cumhuriyetinin reisicumhuru olarak değil, fakat T.C. vatandaşı Mustafa Kemal Atatürk olarak kendi şahsi meselesi olduğunu açıklamıştır. Bağımsızlığını kazanan Hatay Cumhuriyetinin bayrağını kendi eliyle hazırlamıştır²².

«Kıbrıs Türk basınına yardım ediniz»²³ emrini vermiş ve Kıbrıs Türkleri ile de yakından ilgilenmiştir.

Lozan anlaşmasından sonra İstanbul dışındaki Ruslarla, Batı Trakya dışında yaşayan Türklerin mübadelesi sırasında Anadolu'da yaşayan bir kısım Hristiyan Türk'ün Yunanistan'a gönderilmiş olmasına son derece üzgün olduğunu son Başbakanı Celâl Bayar'a itiraf etmiştir²⁴. Tanrıöver'in anlattığına göre Atatürk, Yunan ve Rum meselesinin biran önce halledilmesi için Rumlarla birlikte Hristiyan Türkleri Yunanistan'a göndermiş, ancak daha sonra bunların özbe öz Türk olduğu gerçeği ortaya çıkınca üzülmüştür.

Atatürk devrinde yaşayan veya Atatürk üzerine araştırma yapan yerli ve yabancı bütün tarihçi, fikir adamlarının ortak tesbiti, O'nun büyük bir Türk Milliyetçisi olduğu şeklindedir. Dönemin yazarlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu O'nun milliyetçiliğini şöyle izah etmektedir:

«Hudutsuz bir gurur, hudutsuz bir izzetinefis... İşte milliyet duygusu onda böyle tecelli etmişti. Dünyanın en rint, en kalender ve en müsamahalı insanı olan M. Kemal, bir yabancının, hassaten bir Avrupalı yabancının bulunduğu yerde, dünyanın en tedirgin ve en alıngan adamlarından biri haline girdi.»²⁵

Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunu kurdurarak, Türk'ün tarih ve dilini bütün milletlerin tarihlerinden ve dillerinden ayrı ve üstün olduğunu ortaya çıkarması bir tesadüf eseri değil, O'nun milliyetçiliğinin bir tezahürüdür. Türk Tarih Kurumunun arkeolojik ve antropolojik araştırmaları, ortaya, Avrupalı tarihçilerin tezlerini alt-üst eden yepyeni bir tarih metodu koydu. Bu metoda ve bu metod sayesinde ortaya çıkan vesikalara göre, artık kanaat getiriyoruz ki, Türkler bu tarihçilerin tefsir ve iddia ettikleri gibi, insanlık tarihinde yalnız akın ve fütühat yapmış, yalnız yıkıcı bir rol oynamış bir millet değildir. Belki

(22) Sökmen, T.; Hatay İçin Harcanan Çabalar,

(23) Manizade, D.; Kıbrıs, Dün - Bugün - Yarın, Sh. 1.

(24) Baydar, M.; H. Suphi Tanrıöver ve Anıları, İstanbul 1968, Sh. 161.

(25) Karaosmanoğlu, Y.K.; Atatürk, İstanbul 1971, Sh. 77.

bunun tamamıyla aksine olarak, yeryüzünün her tarafında (Avrupa da dahil olmak üzere) teşkilatçı, kurucu ve medenileştirici bir unsur kabiliyetini göstermiştir. Yeraltından çıkan birçok eski şehirlerin kitabeleri bize hep onun diliyle hitap ettiği gibi, ilk cilâlı taş ve işlenmiş maden parçaları üzerinde de dehasının izlerini okuyoruz²⁶.

Atatürk, 57 yıllık hayatında daima Türk Milletinin bir mensubu olmaktan şeref duyduğunu ifade etmekten çekinmemiştir. Bütün başarı ve hizmetlerini Türklük şuuru ve Türk Milletinin büyüklüğü ile izah etmiştir.

Atatürk'ün milliyetçiliği her türlü emperyalizme karşıdır. Diğer milletlerin bağımsızlığına saygı duyar. Ancak bu durum bir grup tarafından istismara uğramıştır. Nitekim, Milli Mücadeleyi yakından takip eden Ruslar, Türkiye'de Komünist Partisini kapatmasına rağmen, anti-komünist olan Atatürk'ü kapitalist batının saldırılarına karşı savaştığı için ihtilalci ve ilerici olarak kabul etme çabasına düşer. Maksat Atatürk'ü sosyalizme çekebilmektir. Daha sonraları aynı tutumu 'Kadrocular' larda görmekteyiz. 'Kadro' dergisi etrafında toplanan bu grup, yabancı şirketlerin devlet tarafından satın alınarak millileştirilmesi ve planlama faaliyetlerinden ümitlenerek, Troçkivâri sürekli devrim teorisi', 'Emperyalizme karşı milli kurtuluş savaşı', 'devletçilik' parolası ile yeni Türk Devletini sosyalizme ulaştırmak gayesini gütmüştür²⁷. Görüldüğü gibi Atatürk'ün milliyetçiliği sadece kapitalist Batıya karşı mücadele etmesine istinat ettirilmek istenmektedir. Halbuki Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı bizzat kendi ifadelerinden de anlaşılacağı gibi tamamıyla bir kültür milliyetçiliğidir. Onuncu yıl nutkunu bir kere daha gözden geçirince bu gerçek çok açık bir şekilde ortaya çıkar.

3 — HALKÇILIK :

Atatürk'ün halkçılık görüşünün esası da cumhuriyetçilik ve milliyetçilik duygularından kaynaklanmaktadır. O'na göre, halkın arzu ve isteklerine icra-i hükümet etmek, kararları halkın katkısı ile almak ve uygulamak esastır. Daha cumhuriyet kurulmadan evvel T.B.M.M. de yaptığı bir konuşmada halkçılık görüşünü şöyle açıklamaktadır:

«İlmi içtimai noktasında bizim hükümetimizi ifade etmek lazım gelirse 'halk hükümeti' deriz. Teşkilatı Esasiye kanunumuzun birinciden dördüncüye kadar olan maddeleri hüküme-

(26) Karaosmanoğlu, Y.K.; a.g.e., Sh. 91.

(27) Eröz, M.; Millî Kültürümüz ve Meselelerimiz, İstanbul 1983, Sh. 348 - 352.

tin ne olduğunu, idare eden heyetin kuvvet ve selahiyetini tasrih etmiştir. Şekil ve sureti tesbit olunmuştur. Fakat mesleki içtimai itibariyle dahi düşündüğümüz zaman, biz hayatını, istiklalini kurtarmak için çalışan erbab-ı sâyız, zavallı bir halkız! Mahiyetimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız! Binaenaleyh herbirimizin hakkı vardır. Selâhiyeti vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı iktisap ederiz. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını sâydan muarra geçirmek isteyen insanların bizim heyet-i içtimaiyemiz içinde yeri, hakkı yoktur. O halde, halkçılık, nizam-ı içtimaisini sâyine, hukukuna istinat ettirmek isteyen bir mesleki istimaldir.»²⁸

Yine mecliste yaptığı bir diğer konuşmada Atatürk, «İdare usûlümüz bilâ kayd-ü şart hakimiyetine sahip olan halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir»²⁹ diyerek Türkiye'de halk idaresine yönelişi işaret etmiştir.

Ancak şu husus bilinmelidir ki, Atatürk'ün ortaya koyduğu halk ve halkçılık kavramı bir sınıfa ait değildir. Bu kavram bütün Türk Milletini içerisine alır. O'na göre Türk Milleti «Muhtelif meslekler erbabının menfaatlerinin birbirleri ile imtizaç halinde olduğunu, bunları sınıflara ayırmak imkânı bulunmadığını ve hepsinin halktan ibaret olduğunu» öne sürdüğü bölünmez bir bütündür. Daha ziyade Marksçı ve kapitalist sınıf ayrırcılığına karşı milli birlik ve bütünlüğü kuvvetlendirici bir karakter arz eden bu anlayış, sınıf imtiyazına yer vermez. Türk Milletinin bütün mensupları, bütün zümreleri ile birlikte Milli Mücadeleyi kazanmış olan Atatürk'ün bir sınıf, zümre veya şahıs lehine tavır alması zaten düşünülemez. Nitekim böyle bir şeyin düşünülemeyeceğini şu sözlerinden anlamak zor olmasa gerekir:

«Bizim nokta-i nazarlarımız, bizim prensiplerimiz cümlece malumdur ki, bolşevik prensipleri değildir ve bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim itikadımıza göre, milletimizin temin-i hayat ve teâlisi kendi kabiliyet-i hazmiyesiyle mütenasip olan nokta-i nazarlardır. Fakat esas itibariyle tetkik olunursa bizim nokta-i nazarlarımız —ki halkçılıktır— kuvvetin, kudretin, hakimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulunmasıdır. Yine

(28) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, T Cilt, Sh. 196.

(29) Aynı eser, Sh. 221.

hiç şüphe yok ki, bu, dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensibidir.»³⁰

Dolayısıyla Atatürk'ün halkçılık anlayışı ile sosyalizmin sınıf anlayışı arasında bir ilişki kurmak abesle iştigaldir.

4 — LAİKLİK :

Atatürk ilkeleri arasında, üzerinde en fazla tartışılan, farklı yorumlara konu olan, üstelik, en çok yanlış anlaşılan ve hatta yanlış anlatılanı hiç şüphesiz lâiklik ilkesidir. Üzerinden yarım yüzyıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen tartışmalar devam etmekte; bu durum da milli birlik ve beraberlik ruhunu zedelemektedir. Öyle ki, bir taraftan materyalist anlayışa mensup olanlar ard niyetlerini gizleyerek, maksatlı olarak Atatürk'ü din düşmanı kimliğine büründürmüşlerdir. Diğer taraftan, lâikliği anlamayanlar da, karşı görüşün de tesiriyle, lâikliği dinsizlik, Atatürk'ü dine karşı kayıtsız kabul etmişlerdir. Böylece, biri istismar eden, diğeri yanlış yorumlayan iki görüş arasında lâiklik gerçek hüviyetinden saptırılmış, toplumumuzda derin yaralar açılmasına sebep olmuştur. O halde ne yapılmalıdır ki bu menfi durum önlenerek, milli birlik ve beraberliğin güçlendirilmesine katkıda bulunulabilsin?

Menfi propaganda ve yanlış idraki önleyebilmek için, evvelâ, lâikliğin ne olduğu ve Türk - İslam kültürü içindeki yeri belirlenmelidir. Lâikliğin gerçek mana ve muhtevasını ortaya koymakla menfi propaganda önlenecek, dolayısı ile, yanlış idrak yolu kapanacaktır. Yine bu durum laikliğin benimsenmesini kolaylaştıracaktır. Biz burada laikliğin yerini belirlemek gibi bir gayeye yürümeyeceğz. Zira, laikliğin Türk - İslam kültüründeki yeri ve tarihi temelleri üzerine yapılmış değerli araştırmalara ilave edebileceğimiz birşey olmadığı inancı ile tekrardan kaçınmayı uygun buluyoruz. Şu kadarını belirtelim ki, lâiklik dinsizlik demek olmayıp, Türk - İslam kültüründe mevcut, uygulamalara rastlanmaktadır.

İkinci olarak da, Atatürk'ün lâikleşme çabaları ile murad ettiği hedef ve bu konudaki uygulamaların ehemmiyetini ortaya koymak suretiyle yanlış idrakleri önlemek gerekmektedir. Biz de bunu yapmaya çalışacağız.

Lâikliği «devlet ile din işlerinin ayrılığı ve devletin vicdan hürriyetinin gerçekleşmesinde tarafsız kalması»³¹ olarak tarif edebiliriz. Lâik-

(30) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, Sh. 97 - 98.

(31) Kafesoğlu, Saray, M.; Atatürk İlkeleri ve Tarihi Temelleri, İstanbul 1983, Sh. 124.

liğin Atatürk tarafından da bu mânâsı ile anlaşıldığı lâikleşme süresi boyunca yapılan uygulamalar ile açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Atatürk'ün din ve İslâm dini hakkındaki görüşü nedir? Herşeyden evvel Atatürk, gerek yaşadığı çevre, gerekse tahsil hayatı boyunca iyi bir dini eğitim almıştır. Zaten, milletlerin tarihinde liderlerin 'büyük', 'Ata' sıfatını kazanabilmeleri mensubu oldukları milletin millî ve manevî değerlerini şahsiyetlerinde keskin bir şekilde temsil edebilmeleri ile mümkündür. Atatürk'ün İslâm dinine bağlılığı hususunda sözleri ve uygulamalarının yanısıra, silah ve dava arkadaşlarının ittifak etmeleri de bunu teyid eder mahiyettedir. Nitekim Atatürk şunları söylüyordu:

«Bizim dinimiz en makûl ve en tabii bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur.»³²

«Milletimiz din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete mâliktir. Bu faziletleri hiçbir kuvvet milletimizin kalb ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz.»³³

Görüldüğü gibi Atatürk, din müessesesine ve İslamiyete bağlı bir liderdir. Lâikleşme hareketi boyunca din müessesesine karşı değil, dini şahsî menfaatine alet edenlere karşı olmuştur. Bu konuda şunları söylemektedir:

«Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkan yoktur. Yalnız şurası var ki din, Allah ile kul arasındaki bağılıktır. Softa sınıfının din simsarlığına müsaade edilmemelidir. Dinden maddî menfaat temin edenler iğrenç kimselerdir. İşte biz, bu vaziyete muhalifiz ve buna müsaade etmiyoruz.»³⁴

Atatürk 1924 yılında da meclis kürsüsünden şöyle sesleniyordu:

«İktisab ile mutmain ve mesud bulunduğumuz diyanet-i İslamiyeyi, asırlardan beri muteâmil olduğu gibi bir siyaset vasıtası mevkiinden tensih ve ilâ etmek elzem olduğu hakikatini müşahade ediyoruz. Mukaddes ve lâhuti olan vicdaniyatımızı, muğlak ve mütelevvin olan ve her türlü menfaat ve ihtiraslara tecelli sahnesi olan siyasetten ve siyasetin bütün uzviyatından bir an evvel kat'iyen kurtarmak milletin dünyeye

(32) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, Sh. 90.

(33) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, Sh. 70.

(34) Fıglalı, E.R.; Atatürk ve Din, Atatürk'ün Milliyetçilik ve Devletçilik Anlayışı Kitabı içinde, Ankara 1982, Sh. 101.

vi ve uhrevî saadetinin emrettiği bir zarurettir. Ancak bu suretle, diyanet-i islâmiyenin yüksekliği tecelli eder.»³⁵

Bu sözlerin söylenmesinden iki gün sonra hilâfet, Şer'îye ve Evkaf Vekâletleri kaldırılmış, Tevhid-i Tedrisat getirilmiştir. Yasama ve yürütme yetkisi Millet Meclisine verilmiş, inanç ve ibadete dair işlerin takibi için Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Böylece, çıkarılan kanunlarla dinin, siyasete alet edilmesi önlenmeye çalışılmış, fikir ve vicdan hürriyeti, din ve ibadet hürriyeti teminat altına alınmıştır.

Din ve devlet işlerinin ayrılmasını temin eden lâikleşme çabalarında, eğitimin birleştirilmesi ile din eğitimi de devletin vazifeleri arasına alınmıştır. İslâmiyette ruhbanlığın bulunmadığını söyleyen Atatürk, herkesin dinimizin ahkâmını öğrenmeye mecbur olduğunu, bunun da mekteplerde öğrenilebileceğini belirtmektedir³⁶. Atatürk din eğitimi hakkında şunları söylemektedir:

«Milletimizin, memleketimizin darü'l-irfanları bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı, kadın - erkek aynı surette, oradan çıkmalıdır. Fakat, nasıl ki her hususta âli meslek ve ihtisas sahiplerini yetiştirmek lazım ise, dinimizin hakikat-ı felsefiyesini tedkik, tettebbu ve telkin kudret-i ilmiye ve fenniyesine tesâhüb edecek, güzide ve hakiki ulemâ-i kirâm dahi yetiştirecek müessesat-ı âliyye malik olmalıyız.»³⁷

Bu maksatla İstanbul'da bir İlâhiyat Fakültesi kurulmuş, ancak idareye karşı isyanlar ve bu isyanlar için de bazı tarikat mensuplarının yer alması devletin ve siyasetin dinin tesirinden tamamen kurtarılması gerektiği yolundaki katı lâik anlayışı kuvvetlendirmiştir³⁸. Bundan sonra 1949'da Ankara'da İlâhiyat Fakültesinin kuruluşuna kadar, devletin vazifeleri arasında bulunmasına rağmen, din eğitimi ve öğretimi yapılmamıştır.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı gibi; lâiklik dinsizlik, Atatürk de dine karşı değildir. Bu şartlar altında Atatürk ve lâikliğin dine karşı olduğunu öne sürenler yanılıyor demektir. Lâikliğin yanlış anlaşılmasında tek taraflı yorumlanmasının tesiri büyüktür³⁹. Lâikliğin bir grup tarafından, bilhassa bizim kültürümüzde mevcut birleştirici özelliği ihmal edilerek, ayırım prensibi olarak ele alınması ve

(35) Ilgar, I.; «Atatürk, Lâiklik, Din ve Devrim», Atatürk, Din ve Lâiklik, Sh: 154

(36) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Sh. 90, II.

(37) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, Sh. 90.

(38) Fırlah, E.R.; «Atatürk ve Din», Sh. 110.

(39) Bilgiseven, A.K.; Din Sosyolojisi, İstanbul 1985, Sh. 502.

bu yönü ile maksatlı propaganda edilmesi, zaten birtakım uygulamalardan hoşnut olmayan, lâikliği de anlayamayan, grup tarafından da yanlış idrak edilmesine sebep olmuştur. Bu iki görüş, bir tarafın aynı menfi propagandayı şiddetle devam ettirmesi, diğer tarafında aynı yanlış anlayışı manasız bir şekilde sürdürmesi ile günümüze kadar devam etmiş ve etmektedir.

5 — DEVLETÇİLİK :

Devletçilik ilkesi, Türkiye'nin iktisadi, siyasi ve sosyal şartlarından doğmuştur. Yıllarca süren bir savaştan sonra, yanmış yıkılmış bir ülkenin acele olarak kalkınması ve muasır medeniyet seviyesine ulaşması gibi pragmatik amaç taşımaktadır.

Milli Mücadele sonrasında ülkenin durumunu F. Rıfki Atay şöyle tasvir etmektedir:

«Yunan ordusu bozgun çekilişi sırasında Anadolunun bir memlekete benzeyen batısındaki şehirleri yakmıştı. İzmir'e gittiğim vakit bu şehrin de Akdeniz Avrupası şehirlerini andıran mahalleleri yanmaya başlamıştı. İzmir'den Uşak'a doğru yalnız tüten harabeler ve enkaz arasından geçmiştik. Baştanbaşa ziraatı ile, ticareti ile, zanaatleri ile, şehirleri ve kasabaları ile yeniden «inşa» edilecek, maddî ve manevî inşa edilecek bir vatan ve oniki milyon İngiliz lirası, yani iyice bir anonim şirket sermayesi kadar bir bütçe; Osmanlı bütçesinin başlıca kaynağı olan âşarı da, halkı yeni devre ısındırmak için kaldırıyorduk? ... Kısa ve uzun vadeli hiçbir ödünç alma imkanı yoktu. Herşey yeniden yapılacak ve 1911 den 1922'ye kadar dört harp geçiren, yanan, yıkılan, milyonlarca evladını kaybeden üstelik bütün gelir kaynakları sifıra inen vatan, yoksulların parası ile yapılacaktı... Bir de sömürgeleşme davamız vardı. Demiryolları, tramvaylar, şehir ışıkları, sular, gaz, rıhtımlar, fenerler, hepsi imtiyazlı yabancı şirketler elinde idi.»⁴⁰

Bu şartlar altında 1923 Şubatında İzmir'de bir İktisat Kongresi toplandı. Kongrenin açış konuşmasında Atatürk, geçmişin hatalarını ve günün şartlarını belirttikten sonra, büyük bir isabetle teşhisini koyuyor ve hedefi gösteriyordu:

«İstiklâl-i tam için şu düstur var: Hakimiyet-i Milliye, haki-

(40) Atay F.R.; Çankaya, Sh. 450 - 451.

miyet-i iktisadiye ile tarsin edilmelidir. Bu kadar büyük gayeler, bu kadar mukaddes, azametli hedefler, kağıt üzerindeki düsturlarla, arzu ve hırslarla husul bulamaz. Bunların tahakkuk-i tammini temin için yegâne kuvvet, en kuvvetli temel iktisadiyattır. Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferle tetvic edilemezse semere, netice pâydâr olmaz. En kuvvetli ve parlak zaferimizi de tetvic eden semerat-ı nafiayı temin için hakimiyet-i iktisadiyemizin temin ve tarsini lazımdır.»⁴¹

Milletimizin her kesiminden temsilcilerin katıldığı bu kongre «sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir millet» ruhu ile cereyan etmiş ve iktisadi esaslar belirlenmiştir⁴². Kongrede hâkim görüş, özel teşebbüsün hakim olduğu bir ekonomi modelidir.

Ancak İzmir İktisat Kongresini takip eden yıllarda, öngörülen hedefe varılamadığı görülmüştür. Yabancı sermaye çekilememiş, dışarıdan kredi alınamamıştır. İçeride de özel sektörün elle tutulur bir başarısı yoktur. Talep, yabancı sermayeyi teşvik edecek seviyede yüksek olmadığı gibi, yerli sermayeyi de yatırıma teşvik edecek mahiyette değildir. Bütün bunları sağlamak için yapılan kanuni düzenlemeler de istenen sonucu sağlayamamıştır. Bu olumsuz tesirlere bir de 1929 Dünya iktisadi buhranı eklenince durum iyice bozulmaya başlamıştır⁴³.

Dünya İktisadi Buhranı ile devletlerin ekonomiyeye müdahalesi fikirleri de gelişmeye başlamış ve Türkiye’de de aynı gelişme görülmüştür. Böylece Türkiye’de 1930 yılında «mutedil devletçilik» gündeme geliyordu. Nihayet, Türkiye, «kendi yapmak veya hiçbir şey yapılmamasına boyun eğmek arasında seçmeli idi. Herşey yapılmalı ve yapılanların sahibi bu millet olmalı idi. Türk’ün parası varsa Türk; Türk’ün parası yoksa devlet yapacaktı. Devletçilik yeni Türkiye için milliyetçilik demektir.»⁴⁴

Görüldüğü gibi, Atatürk doktriner bir devletçilik düşünmemiştir⁴⁵. Türkiye’nin içinde bulunduğu şartların iyileştirilmesi amacını taşımaktadır. Bunun için uygulamaya konulan devletçilik ilkesini şu şekilde açıklamaktadır:

(41) İnan, A.; İzmir İktisat Kongresi, Ankara 1982, Sh. 64.

(42) Eröz, M.; Millî Kültürümüz ve Meselelerimiz, İstanbul 1983 Sh: 350.

(43) Ergin, F.; Atatürk Zamanında Türk Ekonomisi, İstanbul 1977, Sh. 14-15.

(44) Atay, F.R.; Çankaya, Sh. 452.

(45) Cansel, E.; Atatürk’ün Devletçilik Anlayışı, Atatürk’ün Milliyetçilik ve Devletçilik Anlayışı kitabı içinde, Sh. 38.

«Bizim takip ettiğimiz devletçilik ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refahâ ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alakadar etmektir.»⁴⁶

İzaha gerek bırakmayacak bir açıklıkla ortaya konan devletçilik ilkesi Türkiye’de karma ekonomik sistemin başlangıcı olmuştur. Kalkınma yolunda, özel sektörün gücünün yetmediği ve kamu güvenliğini ilgilendiren işlerde devletin fiilen teşebbüsü ve planlı kalkınmaya geçişi sağlamıştır.

Prensip olarak devletçilik, siyasi iktidarın ekonomiye doğrudan müdahale ederek üretim, dağıtım, paylaşım ve tüketimi düzenlemesidir⁴⁷. Kaynağını başka doktrinlerden alan devletçilik sisteminin ilmi ve teorik sınırları belli değildir. Bu sebeple devletin müdahalesinin sınırlarını belirlemek çoğu zaman zordur. Devletçilik kavramı kolektivist ve totaliter sistemleri hedefleyen politikalar için kamuflaj olarak da kullanılmıştır⁴⁸. Ancak, devletçilik ilkesinin bizdeki durumu farklıdır. Atatürk bu noktada da uyanıktır, dikkatlidir.

«Herhalde devletin siyasi ve fikri hususlarda olduğu gibi bazı iktisadi işlerde de nazımlığı prensip olarak caiz görülmelidir. Bu taktirde karşı karşıya kalınacak müşkülât şudur: Devlet ile ferdin karşılıklı faaliyet sahalarını ayırmak... Prensip olarak, devlet ferdin yerine kaim olmamalıdır... O halde diyebiliriz ki, ferdiyet inkişafının mâni karşısında kalmaya başladığı nokta, devlet faaliyetinin hududunu teşkil eder.»⁴⁹

Atatürk’ün devletçilik ilkesi üzerinde bu derece geniş durmamızın sebebi gayet açık olsa gerektir. Atatürk, sosyalizmin sınıf (proleterya) hakimiyetine dayalı devletçilik fikrini reddetmiştir. Bizdeki devletçilik ilkesinin sosyalizmdeki devletçilik anlayışından farklı olduğu konusunda gayet açık konuşmaktadır:

«Bizim takibini muvafık gördüğümüz devletçilik prensibi; bütün istihsal ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak milleti büsbütün başka esaslar dahilinde tanzim etmek gayesini takip eden sosyalizm prensibine müstenit kolektivizm yahut

(46) İnan, A.; Devletçilik, Sh. 23.

(47) Ergin, F.; a.g.e., Sh. 15.

(48) Ergin, F.; «Devletçilik» maddesi, Ak İktisat Ansiklopedisi, C. I, Sh. 212.

(49) İnan, A.; M. Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım, Sh. 64.

komünizm gibi hususi ve ferdi iktisadi teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmayan bir sistem değildir.»⁵⁰

Devletçilik ilkesinin ortaya çıkışı, sınırları ve hedefini de ortaya koyduktan sonra, bu konudaki tenkitlere göz atmak istiyoruz.

Millî Mücadeleyi 'Anadolu İhtilâli' olarak nitelendiren bir görüşe göre, ihtilâl zaferden sonra kendi felsefesine ihanet etmiştir. Önceleri tereddüde yer bırakmayacak şekilde devletçi olan Atatürk, İzmir İktisat kongresini açış konuşmasında devletçilikten hiç söz etmemiştir. 1931 yılında devletçilik ilkesi benimsenmiştir, ama, Atatürk'ün daha önceleri belirttiği devletçilik anlayışından çok geridir⁵¹. Yani kolektivizmden uzaktır!

Halbuki, Türk Milleti tarihin hiç bir döneminde kolektivist bir hayat tarzına sahip olmamıştır. Atatürk de, bir takım tesirlere rağmen, böyle bir yola teveccüh göstermemiştir. Devletçilik ilkesi ile beraber planlı devreye girilmesi, bazı yabancı şirket imtiyazlarının millileştirilmesi, devletin bazı yatırımlara girişmesi bazı çevrelerde yeni ümitler uyandırmıştı. Kadro dergisi etrafında toplanan bu grup, daha evvel de bir vesile ile belirttiğimiz gibi, «inkılabın bitmediğini» söyleyerek devamlı ihtilâl görüşünü savunmuşlar, Türkiye'de kolektivist bir uygulamanın fikri temellerini oluşturmaya çalışmışlardır. Ne varki, Atatürk bunlara teveccüh göstermemiş ve bu dergi 1934 yılı sonlarında kapatılmıştır⁵². Bundan başka, Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip eden ve önceleri, batının tasallutuna karşı direnmesi ve feodalizmin kalıntılarını yıkmakta olması dolayısıyla Atatürk'ü ilerici ve hatta devrimci olarak gören bolşevikler, daha sonra 1928 - 29 da birdenbire O'nu, «gerici - tiran» halinde görmeye başlamışlardır⁵³. Çünkü, Atatürk Türkiye'si sosyalist uygulamaya geçmemiş, oyuna gelmemiştir.

6 — İNKİLÂPÇILIK:

İnkılâpçılık ilkesi Atatürk'çülüğün gelişmeye açılan penceresidir. Toplumların statik olduğu düşünülemez. Hızlı veya yavaş, ama bütün toplumlar değişmeye maruzdur. Değişme kavramı müsbet veya menfi bir yön ifade etmemektedir. Değişme gelişme ve ilerleme yönünde olabileceği gibi, gerileme ve çöküş de varabilir. Değişme toplumların ka-

(50) İnan, A.; a.g.e., Sh. 67.

(51) Selek, S.; Anadolu İhtilâli, C. II, İstanbul 1965, Sh. 339 - 340.

(52) Eröz, M.; a.g.e., Sh. 157.

(53) Lewis, B.; Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 1984, Sh. 283.

deri olduğuna göre, yapılabilecek en iyi şey, değişmeye gelişme yönünde müdahale edebilmektir. Bunun nasıl gerçekleştirilebileceği hususunda ise, günümüze kadar uygulanagelmış birtakım tedbirler düşünülebilir. Bütün mesele mevcut imkânların hedefe göre tayin ve tanzimi olmaktadır. İşte bu noktada inkılâpçılık ilkesini Atatürk'çülüğün gelişmeye açılan penceresi olarak görmekteyiz.

Şüphesiz, üzerinde en çok tartışılan ilkelere biri de inkılâpçılık ilkesidir. Buna, maksatlı olarak mânâ çarpıtılması kadar, son yıllarda dilimizde yaratılan kavram kargaşası da sebep olmuştur. Çoğu zaman birbiri yerine konan kelimeler, yanlış idraklere yol açmaktadır. Bu durum, mana itibarıyla birbirine yakın kelimeler arasında daha sık görülmektedir. İnkılâp kelimesi sözkonusu olunca, belirtilen sebeplerden ötürü 'ihtilâl' kelimesi ile karıştırılmakta, dolayısıyla çok farklı neticelere ulaşılmaktadır.

İnkılâp kelimesi, lügat manası ile «değişme, bir halden başka bir hale dönme» olarak ifade edilmektedir. İhtilâl kelimesi ise, «bozukluk, bozulma, karışıklık, düzensizlik» manasını taşımaktadır. Her iki kelime gelişmiş dillerde de aynı şekilde kullanılmaktadır. Gelişmiş dillerin bir özelliği olarak belirtilebilecek hususlardan biri, kavramları dikkatle ayırmasıdır. Buna uygun olarak, bizim dilimizde de her iki kelime farklı manalara sahiptir. Durum gelişmiş batı dillerinde de aynı şekildedir. Nitekim, Fransızca'da inkılâp karşılığı «é'volution», (gelişme, tekâmül), ihtilâl karşılığı «re'volution» (alt-üst etme) kelimeleri kullanılmaktadır. İngilizcede de aynı kelimeler vardır. Görüldüğü gibi, inkılâp gelişmeye ve tekâmüle doğru tedrici bir değişmeye işaret ettiği halde, «ihtilâl» kelimesi, düzensizliği ifade etmektedir.

Bütün bu menfi tesirler yetmiyormuş gibi, bir de, Türkçeyi sadeleştirme adı altında yürütülen çalışmalar mevcut kavram kargaşasını içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Farklı manalar taşıyan inkılâp ve ihtilâl kelimeleri yerine, her ikisini karşılayacak şekilde 'devrim' kelimesi kullanılır olunca, durum daha da vahim bir hâl almaktadır. Böylece, Atatürk'ün bir ihtilâlcisi olduğu fikri yaygınlaştırılarak, meşru düzenin yıkılması yolunda bir engel daha aşılabilecektir⁵⁴.

Bu kargaşa içinde, inkılâpçılık ilkesinin hangi mânâda ve hangi gaye ile ortaya konulduğunu en iyi izah edebilecek olan, yine Atatürk'ün kendisidir.

Gerek gaye, gerek uygulamada inkılâpçılık ilkesi, Türkiye'nin ge-

(54) Kafesoğlu, İ. — Saray, M.; Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller İstanbul 1983, Sh. 7.

lişmesi fikrine hizmet etmektedir. Nitekim, Atatürk'ün gerçekleştirdiği harf inkılâbı, kıyafet inkılâbı, eğitim inkılâbı... bu gayeye hizmet etmiştir. Atatürk inkılâplarının iki büyük prensibe dayandığı görülmektedir: Millileşme (kendine dönüş) ve batılılaşma⁵⁵. Bu prensiplerden batılılaşma çabaları daha öncekilerden bazı noktalarda ayrılık göstermektedir. Atatürk inkılâpları öncekilerin aksine, herhangi bir dış baskı ile yapılmamıştır. Bir diğer özelliği de, bu inkılâpların akılcı olmasıdır⁵⁶. Şimdi, bu gerçekleri bir de Atatürk'ün kendisinden dinleyelim:

«Bu koyduğumuz prensipler, bugünün icaplarına göre milletimizin medeniyet yolunda gelişmesi için faydalı bulduklarımızdır. Ancak, **sosyal bünye daima gelişen ve tekâmüle yönelmesi zaruri olan bir durumdadır**. İlim ve teknik ise heran yeniliklere, icatlara açıktır. İşte, bu durum karşısında insanların istek ve ihtiyaçları hem maddî hem manevî sahada daima çoğalan bir şekilde gelişir.»

«Tarihin seyri içinde hiç bir prensip dogmatik bünyesini muhafaza edemez. Onun için Türk Milleti yaşadığı çağın medeniyet seviyesinin icaplarını yerine getirmek mecburiyetindedir.»

«İşte bu inkılâpçılık prensibine bağlı oldukça Türk topluluğu medeniyet âleminde geri kalmama yolunu bulacaktır. Ancak bunda da **daima gözönünde tutulacak nokta, millî bütünlüğü müzî ve millî menfaatimizi en titiz bir itina ile muhafazadır.**»⁵⁷

İnkılâpçılık ilkesini son derece açıklıkla ortaya koyduktan sonra, Türk inkılâbının mânâ ve ehemmiyetini de yine eserin sahibinden dinleyelim. Büyük lider, Ankara Hukuk Mektebinin açılışı münasebetiyle yaptığı konuşmada Türk inkılâplarını şöyle anlatmaktadır:

«Türk inkılâbı nedir? Bu inkılâp, ihtilâlden başkadır ve ondan daha geniş bir tahavvülü ifade etmektedir. Milletin mevcudiyetini idame için fertleri arasında düşündüğü müşterek rabıta asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani millet, dinî ve mezhebî rabıta yerine Türk milliyeti rabıtası ile efradını toplamıştır. Millet beynelmilel umumi mücadele sahasında hayat ve kuvvet sebebi olarak ilim ve vasıtanın ancak muasır medeniyette bulunabileceğini sabit bir ha-

(55) Timurtaş, F.K.; «Atatürk'ü Anlamak», Türk Kültürü, S. 271. Kasım 1985, Sh. 397.

(56) Kuran, E. «Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi», Türk Kültürü, S. 37, Kasım 1965, Sh. 63 - 64.

(57) İnan, A.; M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Sh. 122.

kikat olarak umde ittihaz etmiştir. Elhasıl millet, saydığım tahavvüllerin ve inkılâpların tabii ve zaruri bir neticesi olarak umumi idarenin ve bütün kanunlarının tekâmülü ile tebeddül ve tekâmül etmesi esası olan dünyevî bir idare zihniyetini hayat şartı addetmiştir. Altı sene zarfında (1919 dan beri) büyük milletimizin hayat cereyanında vücuda getirdiği bu tahavvüller herhangi bir ihtilâlden çok fazla, çok yüksek olan muazzam inkılâplarıdır. Çok milletlerin kurtuluş ve yükseliş mücadelesinde mütehevvir oldukları görülmüştür. Fakat bu tehevvir Türk Milletinin şuurlu tehevvirüne benzemez! Bütün yeni kanunlar vücuda getirerek eski hukuk esaslarını sökmek peşindeyiz. Bütün bu icraatta mesnedimiz milletin istidat ve kaabiliyeti ve kat'i iradesidir. Umumi hayatımızın yeni hukuki esaslarını nazari ve tatbiki sahada tecelli ve tahakkuk edinceye kadar geçecek zamanı temin bizzat milletimiz ve onun inkılâbındaki yorulmaz ve yıpranmaz kuvveti olacaktır.»

IV — NETİCE

Fertlerin olaylar ve diğer fertlerle olan münasebetlerindeki tesirleri nasıl idrak ettiklerinden başlayarak, Atatürkçü bakış açısının birkaç nirengi noktasına da temas ettikten sonra, Atatürk ilkelerini tek tek ele almak suretiyle çalışmamızın sonuna gelmiş bulunuyoruz.

Bu çalışmamızda, gayemizin bilinen şeyleri tekrar etmek olmadığını başta da ifade etmiştik. Bu noktada şöyle bir soruya muhatap olacağımızı tahmin edebiliyoruz: İyi ama, bütün bu açıklamalarla Kelley eğiliminin alâkası nedir? Atatürkçülük tartışmasında Kelley eğilimi hangi noktalarda ve niçin görülmektedir?

Buraya kadar yapılan açıklamalar sırasında, bilhassa ilkeleri ele alırken gördük ki, bazı ilkeler üzerinde farklı yorumlar bulunmaktadır. Öyle ki, ilkelerin mânâ ve muhtevaları bizzat Atatürk tarafından açık ifadelerle ortaya konduğu halde, Atatürkçülük deyince iki ayrı düşüncenin zihinlerde şekillendiğine şahit olduk. Bu düşünceleri bir şema halinde göstermek istersek, şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız:

I	II	III
Cumhuriyetçi	Cumhuriyetçi	Cumhuriyetçi
Halkçı	Halkçı	Halkçı
İnkılâpçı	Devrimci	İnkılâpçı
Lâik	Dine karşı	Dine karşı
Devletçi	Kollektivist	Devletçi
Milliyetçi	Anti-emperyalist	Milliyetçi

Tablodan da görüleceği gibi, biri, stereotip (basmakalıp) inançların tesiri de dahil olmak üzere; aynı zamanda maksatlı olarak Atatürkçülüğü istismar eden bir görüşü temsil etmektedir. Diğer yanda, karşı tarafın menfi propagandasının da tesiri ile Atatürkçülüğü yanlış idrak eden ikinci bir görüşe rastlamaktayız.

İşte, aynı şeyi söylediğimiz halde, ayrı şeyler idrak eden her iki görüşte Kelley eğilimini müşahade etmekteyiz. Ancak bir noktayı belirtmek gerekecektir. Tabloda ikinci sırada gösterdiğimiz görüşte Kelley eğilimine çoğu zaman kasıt faktörünü de ilave etmek gerekmektedir. Buna karşılık, diğer görüşün, doğru olarak kurulmuş bir zımnî şahsiyet nazariyesiyle, eksik bilgilerle idrak edilmiş mesajın tabii neticesi olduğu kanaatindeyiz. Yani, bu görüşte, zımnî şahsiyet nazariyesinin yanlış teşekkül etmesinden çok, eksik bilgiden doğan bir yanlış idrak sözkonusudur. Gerçi biz, şu veya bu sebeple görüşleri yargılamak durumundan çok idraktaki eğilimi araştırmak durumundayız ve netice olarak her iki görüşte de zımnî şahsiyet nazariyesinin tesirini açık bir şekilde müşahade etmenin mümkün olduğuna inanıyoruz.